

Αφηγήσεις στο κοινοβούλιο για μεταναστευτικά- προσφυγικά θέματα: Κατασκευή ταυτοτήτων και εθνικός λόγος

Νικολέττα Παναγάκη,* Κυριακούλα Τζωρτζάτου# και Βάσια Τσάμη‡

Περίληψη

Στην έρευνα αυτή αναλύουμε κριτικά κοινοβουλευτικές αφηγήσεις που αφορούν σε μεταναστευτικά/προσφυγικά θέματα και έχουν διατυπωθεί σε ομιλίες στην Ολομέλεια της Βουλής από τον Ιούλιο του 2015 έως τον Ιανουάριο του 2020. Ειδικότερα, στο παρόν άρθρο μελετάμε δύο αφηγήσεις, μία του Κυριάκου Μητσοτάκη και μία του Γιάννη Βαρουφάκη, αρχηγών αντίπαλων κομμάτων του ελληνικού κοινοβουλίου. Οι αφηγήσεις τους αφορούν τη μεταναστευτική/προσφυγική μετακίνηση των Ελλήνων/ίδων στις ΗΠΑ (τέλη 19^{ου}-αρχές 20^{ού} αι.) και αξιοποιούνται ως επιχείρημα για το τι είδους μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική πρέπει να ασκήσει η Ελλάδα σήμερα. Σύμφωνα με τα ευρήματά μας, ο μεν Μητσοτάκης προωθεί κατεξοχήν τον αποκλεισμό των Άλλων, ο δε Βαρουφάκης την αφομοίωσή τους, επιδιώκοντας ο καθένας με τον δικό του τρόπο την ενίσχυση του εθνικού ομογενοποιητικού λόγου.

Λέξεις-κλειδιά: αφήγηση, κοινοβούλιο, μεταναστευτικά/προσφυγικά θέματα, εθνικός ομογενοποιητικός λόγος

* Υπ. Διδακτορίσσα Κοινωνιογλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Μεταδιδ. Ερευνήτρια Κοινωνιογλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

‡ Επίκουρη Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Εισαγωγή

Η αυξημένη πληθυσμιακή κινητικότητα σε παγκόσμιο σχεδόν επίπεδο έχει ως αποτέλεσμα τον έντονο δημόσιο διάλογο και την ανάπτυξη ποικίλων στάσεων προς τους μετακινούμενους πληθυσμούς που κυμαίνονται από ξενοφοβικές έως αλληλέγγυες. Η Ελλάδα, ενώ παλαιότερα ανήκε στις χώρες αποστολής μεταναστών/τριών και προσφύγων/ισσών σε αναπτυγμένες χώρες, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία (κατά τα τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αι.) και η Γερμανία (κυρίως από το 1960 και ύστερα), τις τελευταίες δεκαετίες αποτελεί και χώρα υποδοχής τους¹. Ειδικότερα, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 στην Ελλάδα έφτασαν μεταναστευτικοί/προσφυγικοί πληθυσμοί κυρίως από βαλκανικές χώρες (όπως Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία) που αναζητούσαν εργασία και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, ενώ πρόσφατα (από το 2014 και ύστερα) έχει αυξηθεί η προσέλευση σε αυτήν ατόμων από χώρες όπως η Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ (Σκούρτου κ.ά. 2004: 10-11, Υπηρεσία Ασύλου 2019).

Αυτή η 'διασάλευση' της θεωρούμενης ομοιογενούς σύστασης του πληθυσμού της Ελλάδας κατά το παρελθόν (Χριστόπουλος 2021) αποτελεί συχνά την αφορμή έντονων συζητήσεων. Θέματα μεταναστευτικής/προσφυγικής πολιτικής συζητούνται πρωτίστως στο κοινοβούλιο, το οποίο ως κυρίαρχος θεσμός με συμβολικό ρόλο την αντιπροσώπευση του έθνους, συνδέεται με την οικοδόμηση της *εθνικής ταυτότητας* (national identity, Shenhan 2008) και την προώθηση του επίσημου *εθνικού ομογενοποιητικού λόγου* (national homogenizing discourse, Αρχάκης 2020). Στο κοινοβούλιο, οι ομιλητές/τριες επιδιώκουν κατεξοχήν να πείσουν το κοινό τους, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα επιχειρήματα (Chilton & Schäffner 2002). Σε αυτό το πλαίσιο, συχνά αξιοποιούν *αφηγήσεις*, οι οποίες σε πολιτικά περικείμενα λειτουργούν ως ένα μέσο πειθούς και παρέχουν στους/στις πολιτικούς τη δυνατότητα να κατασκευάζουν ποικίλες ταυτότητες.

Στόχος της δικής μας μελέτης είναι να εξετάσουμε πώς οι δύο πολιτικοί αρχηγοί ο Μητσοτάκης και ο Βαρουφάκης, (ανα)κατασκευάζουν ο καθένας υπό τη δική του οπτική τη μετακίνηση των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στις ΗΠΑ για να τοποθετηθούν σχετικά με την μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική που πρέπει να εφαρμόσει η Ελλάδα σήμερα.

Για την ανάλυση των αφηγήσεών τους αξιοποιούμε το μοντέλο που προτείνει ο Bamberg (1997), διακρίνοντας τρία επίπεδα *τοποθέτησης* (positioning): τον

αφηγηματικό κόσμο, όπου το ενδιαφέρον μας στρέφεται στο πώς τοποθετούνται οι χαρακτήρες μεταξύ τους στο πλαίσιο των αναπαριστώμενων γεγονότων· την *αφηγηματική διεπίδραση*, όπου εξετάζουμε πώς τοποθετείται ο/η αφηγητής/τρια σε σχέση με το ακροατήριο μέσω συγκεκριμένων *επιχειρηματολογικών στρατηγικών* (Reisigl & Wodak 2001)· και το *ευρύτερο κοινωνικοϊδεολογικό πλαίσιο*, το οποίο αφορά την τοποθέτηση του/της αφηγητή/τριας ως προς τους λόγους που βρίσκονται σε κοινωνική κυκλοφορία, δηλαδή ως προς τους ιδεολογικά προσδιορισμένους τρόπους αναπαράστασης της πραγματικότητας (Fairclough 1992, 2003).

Ειδικότερα, στον αφηγηματικό κόσμο θα μελετήσουμε πώς οικοδομεί ο Μητσοτάκης και πώς ο Βαρουφάκης τη διαδικασία ταυτοποίησης και επιλογής των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στο νησί Έλις για την είσοδό τους στις Η.Π.Α, πώς κατασκευάζονται οι ΗΠΑ ως εθνικός ελεγκτικός μηχανισμός και τι είδους ταυτότητες κατασκευάζει ο καθένας μέσα από τον τρόπο που αναπαριστά τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες. Στο επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης, θα εξετάσουμε τις επιχειρηματολογικές στρατηγικές που αξιοποιούν ο Μητσοτάκης και ο Βαρουφάκης με στόχο να οικοδομήσουν μια συλλογική ταυτότητα με τα άτομα που κομματικά πρόσκεινται στη ΝΔ και στο Μέγα25, αντίστοιχα. Τέλος, όσον αφορά το ευρύτερο πολιτισμικό ιδεολογικό και κοινωνικό πλαίσιο, θα διερευνήσουμε πώς τοποθετούνται και οι δύο απέναντι στον εθνικό ομογενοποιητικό λόγο.

Στις ενότητες που ακολουθούν εστιάζουμε στην αφήγηση και στον τρόπο που αυτή λειτουργεί ως μέσο κατασκευής ταυτοτήτων (ενότητα 2.1). Ειδικότερα, μας απασχολεί η κατασκευή των εθνικών ταυτοτήτων (ενότητα 2.2), καθώς και η οικοδόμηση των ταυτοτήτων αυτών σε αφηγήσεις που (ανα)παράγονται στο κοινοβουλευτικό πλαίσιο (ενότητα 2.3). Στη συνέχεια, ακολουθούν τα δεδομένα της έρευνάς μας (ενότητα 3) και τα αναλυτικά μας εργαλεία (ενότητα 4). Στην ενότητα 5, παρουσιάζουμε τα ευρήματα της ανάλυσής μας, ενώ στην ενότητα 6 συνοψίζουμε τα συμπεράσματα της έρευνας.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

2.1 Αφήγηση και κατασκευή ταυτοτήτων

Η αφήγηση είναι το πρωταρχικό κειμενικό είδος μέσω του οποίου επιχειρούνται η κατασκευή, η ερμηνεία και ο διαμοιρασμός της ανθρώπινης εμπειρίας (Schiffrin 1996: 167, Γεωργακοπούλου 2006: 33). Ο άνθρωπος διακρίνεται από ετοιμότητα να οργανώνει αφηγηματικά τον τρόπο που προσλαμβάνει τον περιβάλλοντα κόσμο και

την ανθρώπινη δράση εντός αυτού, τον τρόπο που εκφράζει την πρόσληψή του και εν τέλει τον τρόπο που δραστηριοποιείται κοινωνικά (Bruner 1990: 77-80). Ωστόσο, η αφήγηση διέπεται από πολιτισμικά καθορισμένες συμβάσεις. Το πώς οργανώνεται αφηγηματικά η πρόσληψη του ατόμου, το πώς εκφράζεται και το πώς ερμηνεύεται είναι πολιτισμικά προσδιορισμένο (Bruner 1990: 80, 1991: 4, πρβλ. Αρχάκης 2008: 250). Στο σημείο αυτό πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την επισήμανση του Bruner (1991: 11-12) ότι για να είναι «ενδιαφέρουσα» μια αφήγηση και «άξια» να ειπωθεί πρέπει να αντίκειται, σε κάποιο τουλάχιστον βαθμό, στην αναμενόμενη κανονικότητα (πρβλ. Labov 1972: 366). Η κανονικότητα αυτή προσδιορίζεται από πολιτισμικές συμβάσεις και παραδοχές. Έτσι, η «αφηγηματική αναγκαιότητα» συνίσταται στην παραδοχή ότι υφίσταται μια αναμενόμενη πολιτισμική κανονικότητα, η ανατροπή της οποίας προβάλλεται και ερμηνεύεται μέσω της αφήγησης (Bruner 1990: 49-50, 2001: 29-30). Υπό την έννοια αυτή, η αφήγηση δεν αναπαριστάνει την πραγματικότητα ως μία λογικά επιβεβαιωμένη αλήθεια, αλλά προσφέρει μια εκδοχή της πραγματικότητας από μία ορισμένη αξιολογική σκοπιά και με βάση συγκεκριμένες πολιτισμικές παραδοχές (Bruner 1991: 4-5, Αρχάκης & Τσάκωνα 2011: 62). Μπορούμε να πούμε ότι η αφήγηση αναφέρεται στη στοχευμένη ανθρώπινη δράση και, ειδικότερα, στη διαδοχή παρελθοντικών κυρίως γεγονότων τα οποία παρουσιάζονται από μια αξιολογική οπτική (Bruner 1990: 77, Labov 1972: 359-360, Αρχάκης & Τσάκωνα 2011: 62).

Λόγω λοιπόν της αξιολογικής της διάστασης, η αφήγηση μελετάται ως ένα μέσο κατασκευής των ταυτοτήτων του ατόμου και του περιβάλλοντα κόσμου (Αρχάκης & Τσάκωνα 2011: 62). Στο πλαίσιο της *κοινωνικής κατασκευής* (social constructionism), η ταυτότητα δεν θεωρείται ένα σύνολο στατικών χαρακτηριστικών που φέρει εγγενώς το άτομο (Schiffrin 1996: 169, De Fina 2003: 16). Προσεγγίζεται ως αναδυόμενη μέσα από σημειωτικές διαδικασίες κατά τις οποίες τα άτομα επιχειρούν να κατασκευάσουν την εικόνα του εαυτού τους ή/και των άλλων (βλ. ενδεικτικά De Fina 2003, Αρχάκης & Τσάκωνα 2011, De Fina & Georgakopoulou 2015). Έτσι η μορφή των αφηγήσεων, το περιεχόμενό τους και ο τρόπος που αφηγείται κάποιος/α μελετώνται ως ένα μέσο κατασκευής ατομικών/συλλογικών κοινωνικών, πολιτισμικών, εθνικών κ.ά. ταυτοτήτων (Bruner 1990, 1991, 2001, Bamberg 1997) και, συνεπώς, ως ένα μέσο ανάδειξης πολιτισμικών και άλλων παραδοχών.

Δεδομένων των παραπάνω, η τάση του ατόμου για αφηγηματοποίηση της εμπειρίας του έχει διπλή κοινωνική λειτουργία και σκοπιμότητα (πρβλ. Αρχάκης & Τσάκωνα 2011: 61). Όπως ισχυρίζεται ο Bruner (1991: 19-20), η δημιουργία του

πολιτισμού, δηλαδή η κατασκευή μιας ιστορίας, μιας παράδοσης, ενός νομικού συστήματος, συνίσταται σε μια «τοπική» ικανότητα συγκέντρωσης αφηγήσεων για γεγονότα του παρελθόντος, τα οποία ερμηνεύονται και (επανα)προσδιορίζονται στο παρόν. Παράλληλα, καθώς το άτομο αφηγείται, τοποθετείται απέναντι σε αξίες και κυρίαρχα νοήματα κατασκευάζοντας μια ταυτότητα του εαυτού του ως μέλους ενός κοινωνικού συνόλου. Ουσιαστικά, δηλαδή, το άτομο δεν βασίζεται απλώς σε πολιτισμικές παραδοχές για να επιτελέσει αφηγήσεις. Το πώς έχουν διαμορφωθεί οι κοινότητες και οι πολιτισμικές παραδοχές τους και το πώς οι παραδοχές αυτές (επανα)προσδιορίζονται προκύπτει επίσης από την επιτέλεση αφηγήσεων. Όπως μάλιστα επισημαίνει ο Fisher (1987: 63), οι αφηγήσεις επιδιώκουν να βάλουν σε τάξη την ανθρώπινη εμπειρία και να παρακινήσουν τους/τις άλλους/ες να ταυτιστούν μαζί τους, ώστε να διαμορφώσουν κοινούς τρόπους ζωής μέσα σε συγκεκριμένες κοινότητες.

2.2 Κατασκευή εθνικής ταυτότητας στο πλαίσιο του έθνους-κράτους

Ο τρόπος που αντιλαμβάνονται τα άτομα τις κοινότητες όπου ζουν και κατασκευάζουν τις ταυτότητές τους στο πλαίσιο αυτό, έχει δεχτεί έντονη επιρροή από τη δημιουργία του έθνους-κράτους (Gellner 1983, Hobsbawm 1992, Anderson 2006), το οποίο συνιστά τη «θεμελιώδη μονάδα πολιτικής οργάνωσης του κόσμου» (Blackledge 2005: 40, βλ. επίσης Αρχάκης 2020: 35). Πιο συγκεκριμένα, το έθνος-κράτος μπορεί να περιγραφεί ως μια κυρίαρχη περιχαρακωμένη επικράτεια (το κράτος), η οποία κατοικείται από ένα σύνολο ατόμων (το έθνος) που αισθάνονται ότι μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά, όπως καταγωγή, πολιτισμό, ιστορικές μνήμες, δικαιώματα κ.ά. (Smith 1991: 14, Anderson 2006). Η αίσθηση αυτή του συνανήκειν σε ένα έθνος-κράτος κατασκευάζεται μέσα από τις παραδοχές της μονογλωσσίας και της μονοπολιτισμικότητας, οι οποίες προωθούνται στη βάση ενός εθνικού ομογενοποιητικού λόγου (Archakis 2016). Η έννοια του λόγου (discourse) μπορεί να οριστεί ως «ένας τρόπος αναπαράστασης πτυχών του κόσμου» (Fairclough 2003: 124), ο οποίος δεν αντικατοπτρίζει απλώς την πραγματικότητα, αλλά επιχειρεί την κατασκευή της υπό συγκεκριμένη οπτική (Fairclough 1992: 3). Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι ο εθνικός λόγος επιχειρεί να παρουσιάσει τα έθνη ως ομοιογενείς οντότητες στα όρια του κράτους (Αρχάκης 2020: 37), προβάλλοντας τον κατακερματισμό του κόσμου σε

διακριτά έθνη συνδεδεμένα με διαφορετικά κράτη και πατρίδες ως κάτι φυσικό (πρβλ. Billig 1995: 61, Triandafyllidou 1998: 595).

Η οικοδόμηση των εθνών-κρατών έχει συνοδευτεί από τη δημιουργία και αναπαραγωγή αφηγήσεων που εξυπηρετούν την κατασκευή της εθνικής ταυτότητας (Roudometof 2002). Οι εθνικές ταυτότητες είναι κυρίαρχοι ιδεολογικά προσδιορισμένοι τρόποι μέσω των οποίων προσλαμβάνουμε «εμάς, το έθνος» και τους/τις «άλλους/ες, τους/τις ξένους» (Billig 1995: 60-61). Οι Άλλοι/ες είναι αυτοί/ες που αναγνωρίζουμε ως διαφορετικούς/ες από Εμάς, γιατί δεν έχουν την ίδια εθνικότητα με Εμάς, και δεν είναι πολίτες του κράτους μας (Billig 1995: 61, Triandafyllidou 1998: 593-594). Η ιδέα του/της Άλλου/ης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της εθνικής ταυτότητας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που θεωρητικά προσδιορίζουν τη μοναδικότητα ενός έθνους (Triandafyllidou 1998: 596, 2001). Για να φανταστούμε το έθνος μας σε όλη του τη μοναδικότητα πρέπει να το φανταστούμε ως ένα έθνος ανάμεσα σε άλλα έθνη. Αυτό διότι ο εθνικός λόγος λειτουργεί ως κυβερνώσα αρχή στην οποία υπόκεινται τόσο το έθνος μας όσο και τα άλλα έθνη. Η κυβερνώσα αυτή αρχή δημιουργεί κράτη εντός των οποίων Εμείς και οι Άλλοι/ες αναπαραγόμαστε ως έθνη συνδεδεμένα με τους τόπους 'μας'. Η αρχή αυτή εξουσιάζει εξίσου Εμάς και τους/τις Άλλους/ες και μας επιβάλλει να ενεργούμε σεβόμενοι/ες καθολικούς κανόνες που ορίζουν τι μπορεί να κάνει και τι όχι μια κοινωνία σε έναν κόσμο κατακερματισμένο σε έθνη-κράτη (Billig 1995: 82-83).

Παρά την εθνοκεντρική οργάνωση του κόσμου και την ταύτιση συγκεκριμένων εθνών με συγκεκριμένες πατρίδες που αυτή συνεπάγεται, η σύγχρονη πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από την αυξανόμενη μετακίνηση μεταναστευτικών/προσφυγικών πληθυσμών. Στο πλαίσιο αυτό, οι χώρες υποδοχής επιχειρούν με διάφορες πολιτικές εθνικής ομογενοποίησης να διασφαλίσουν την εθνική τάξη και την πολιτισμική και γλωσσική 'καθαρότητα' που διασαλεύεται από την έλευση των Άλλων. Κατεξοχήν πολιτικές μέσω των οποίων ο εθνικός λόγος «υπερασπίζεται τον εθνικό εαυτό του» (Αρχάκης 2020: 120) είναι η έξωση και η αφομοίωση. Πιο συγκεκριμένα, η πολιτική της *έξωσης* ή αλλιώς ο *αποκλεισμός* των Άλλων επιτελείται με αυστηρούς συνοριακούς ελέγχους και αστυνόμευση, όπως επίσης με βίαιες απελάσεις και «επιαναπροωθήσεις» (Αρχάκης 2020: 121).

Η πολιτική της *αφομοίωσης*, σύμφωνα με τον Χριστόπουλο (2004: 352-353),

στοχεύει στην *όμοια* στράτευση των υποκειμένων στους κυρίαρχους κώδικες συμπεριφοράς αλλά και στα ιδανικά μιας πολιτικής κοινότητας (...). Η στρατηγική

της αφομοίωσης ουσιαστικά σηματοδοτεί και υπαγορεύει την εγκατάλειψη των ετεροτήτων στο όνομα της συμμετοχής και της ισότητας (βλ. επίσης Αρχάκης 2020: 129-130).

Μέσω της αφομοίωσης, επιδιώκεται οι Άλλοι/ες να απεκδυθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ταυτότητάς τους και να γίνουν όμοιοι/ες με τους/τις πλειονοτικούς/ές (Αρχάκης κ.ά. 2023). Παραδείγματα κρατών που εφαρμόζουν αφομοιωτικές μεταναστευτικές πολιτικές είναι, μεταξύ άλλων, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς (βλ. Μουσούρου 1991:126). Ουσιαστικά, η εν λόγω πολιτική εκκινεί από τη διάκριση των Άλλων στη βάση των ιδιαίτερων (γλωσσικών και πολιτισμικών) ταυτοτήτων τους με στόχο να εξαλείψει αυτές τις διαφορές «υποσχόμενη» την ομαλή τους ένταξη στη χώρα υποδοχής (Αρχάκης 2020: 167). Μάλιστα σε κείμενα του δημόσιου λόγου και προγράμματα μεταναστευτικής πολιτικής, η αφομοίωση συχνά μεταμφιέζεται ως *ενσωμάτωση*, *ένταξη* ή *συμπερίληψη* (βλ. Αρχάκης, Καραχάλιου & Τσάκωνα 2023: 26). Με δυο λόγια, οι χώρες υποδοχής, υπηρετώντας τον εθνικό λόγο, διακρίνουν τα έθνη τους από τα υπόλοιπα έθνη και είτε επιχειρούν να κλείσουν τα σύνορά τους σε όσους/ες δεν θεωρούνται ομοεθνείς είτε επιχειρούν να τους/τις αφομοιώσουν, ώστε να διατηρήσουν ομοιογενές το εθνικό εσωτερικό της επικράτειάς τους και να διασφαλίσουν την καθαρότητα της εθνικής τους ταυτότητας.

2.3 Εθνικές ταυτότητες και αφηγήσεις στο κοινοβούλιο

Το κοινοβούλιο, ως κυρίαρχος θεσμός προώθησης του εθνικού ομογενοποιητικού λόγου (βλ. van Dijk 1992: 129) συνδέεται άρρηκτα με την οικοδόμηση της εθνικής ταυτότητας (Shenhav 2008). Τα κείμενα που παράγονται στο πλαίσιο του κοινοβουλίου ανήκουν ως κειμενικό είδος στην ευρύτερη κατηγορία των πολιτικών κειμένων (Chilton & Schäffner 2002). Τα κοινοβουλευτικά κείμενα απευθύνονται στα άτομα που είναι παρόντα στις συνεδριάσεις της Βουλής, αλλά παράλληλα διαχέονται από τα τηλεοπτικά και ψηφιακά μέσα στο ευρύτερο κοινό, στους/στις ψηφοφόρους των κομμάτων, στους/στις πολίτες και γενικότερα σε κάθε ενδιαφερόμενο/η (Negrine & Lilleker 2002, Αρχάκης & Τσάκωνα 2008, Τσάκωνα 2014).

Στόχος είναι ο/η εκάστοτε πολιτικός να πείσει το κοινό του/της για τις θέσεις και τις προτάσεις του/της. Όπως επισημαίνουν οι Chilton & Schäffner (2002: 229), «οι

κοινοβουλευτικές συζητήσεις ανήκουν κατεξοχήν στον λόγο πειθούς», μέσω του οποίου τα μέλη του κοινοβουλίου παίρνουν πολιτικές θέσεις, εκφράζουν τις απόψεις τους και αντικρούουν όσους/ες τις αμφισβητούν. Άλλωστε,

[ο]ι συζητήσεις στο κοινοβούλιο γίνονται γενικώς στη βάση κάποιας επιχειρηματολογίας. Οι ομιλητές[/τριες] υπερασπίζονται τη δική τους θέση με επιχειρήματα, ενώ επιτίθενται στους[/στις] αντίπαλούς τους και τους[/τις] απονομιμοποιούν με αντεπιχειρήματα (van Dijk 2020: 140).

Ένα από τα μέσα που χρησιμοποιούνται για να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος του κοινοβουλευτικού λόγου είναι η αφήγηση, η οποία, μέσα από την κατάθεση εμπειριών και από την περιγραφή γεγονότων, συμβάλλει στην ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας των πολιτικών και στην οικοδόμηση των ταυτοτήτων τους (Τσάκωνα 2014: 533, Κύζυκαλί 2015).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, στόχος της δικής μας έρευνας είναι να αναλύσουμε κριτικά τις αφηγήσεις που διατυπώνονται από δύο πολιτικούς αντιπάλους στο κοινοβούλιο και να μελετήσουμε πώς οι αφηγητές, επιχειρηματολογώντας για θέματα μεταναστευτικής/προσφυγικής πολιτικής, κατασκευάζουν τις εθνικές και πολιτικές τους ταυτότητες και τοποθετούνται σε σχέση με τον εθνικό λόγο.

3. Δεδομένα

Τα δεδομένα μας αποτελούν αφηγήσεις από αποσπάσματα ομιλιών της ολομέλειας της Βουλής που αναφέρονται στη μεταναστευτική/προσφυγική μετακίνηση των Ελλήνων/ίδων κατά το παρελθόν. Αρχικά, συγκεντρώσαμε τα πρακτικά των συνεδριάσεων της ολομέλειας από την επίσημη ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων/ίδων (greekparliament.gr) και εντοπίσαμε τις ομιλίες που αφορούν μεταναστευτικά/προσφυγικά θέματα και χρονικά εντάσσονται στο διάστημα: Ιούλιος 2015 - Ιανουάριος 2020. Από τις διακόσιες εξήντα τέσσερις (264) συνολικά ομιλίες, οι εκατόν τριάντα δύο (132) περιέχουν αφηγήσεις, εκ των οποίων οι είκοσι τέσσερις (24) αναφέρονται στη μεταναστευτική/προσφυγική μετακίνηση των Ελλήνων/ίδων κατά το παρελθόν.

Στην παρούσα μελέτη επιλέξαμε να αναλύσουμε δύο (2) από τις είκοσι τέσσερις (24) αφηγήσεις στις οποίες δύο πολιτικοί αρχηγοί ιδεολογικά αντίπαλων κομματικών

παρατάξεων αναπλαισιώνουν αφηγηματικά τη μεταναστευτική/προσφυγική μετακίνηση των Ελλήνων/ίδων κατά το παρελθόν για να επιχειρηματολογήσουν αναφορικά με το μεταναστευτικό/προσφυγικό ζήτημα του παρόντος. Συγκεκριμένα, πρόκειται για μια αφήγηση του τότε πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, προέδρου της Νέας Δημοκρατίας (στο εξής ΝΔ), και μια αφήγηση του Γιάννη Βαρουφάκη, προέδρου του Μετώπου Ευρωπαϊκής Ρεαλιστικής Ανυπακοής (στο εξής ΜέΡΑ25), το οποίο ανήκε τότε στα κόμματα της αντιπολίτευσης.

Η ΝΔ, σύμφωνα με τις προγραμματικές της δηλώσεις για το προσφυγικό/μεταναστευτικό θέμα, υποστηρίζει στην επίσημη ιστοσελίδα του κόμματος τα εξής:

- «αδιαπραγμάτευτη πολιτική προτεραιότητα είναι η διασφάλιση της ασφάλειας των Ελλήνων πολιτών»,
- «[η] φύλαξη των συνόρων είναι όρος εθνικής κυριαρχίας»,
- «μιλάμε συχνά ως Νέα Δημοκρατία για τα ζητήματα της ασφάλειας. Της εφαρμογής του νόμου και της τάξης»,
- «επιτάχυνση των διαδικασιών εξέτασης αιτημάτων ασύλου»,
- «είμαστε απολύτως ξεκάθαροι. Διάκριση μεταξύ προσφύγων/[ισσών] και παράτυπων μεταναστών/[τριών]»,
- «[ο]ι παράτυποι/[ες] μετανάστες/[τριες], αυτοί/[ές] οι οποίοι/[ες] δεν δικαιούνται ασύλου, μέχρι που να επιστραφούν στην Τουρκία, θα πρέπει να φιλοξενοούνται σε κλειστές δομές φιλοξενίας»,
- «και φυσικά θα πρέπει οι διαδικασίες επιστροφής στην Τουρκία να επιταχυνθούν στο μέγιστο δυνατό». ⁱⁱ

Αντίθετα, το πολιτικό πρόγραμμα του ΜέΡΑ25, όπως διατυπώνεται μέσω της επίσημης ιστοσελίδας του κόμματος, περιλαμβάνει για το μεταναστευτικό/προσφυγικό θέμα τα εξής:

- «[τ]ο ΜέΡΑ25 [...] θα εναντιώνεται σε κάθε милитарιστική “λύση”»,
- «ο διαχωρισμός μεταναστών/[τριών]-προσφύγων/[ισσών] είναι ξεπερασμένος και απαράδεκτος για πολιτισμένες χώρες»,
- «μια χώρα όπως η Ελλάδα [...] έχει υποχρέωση να δημιουργήσει δυνατότητες άμεσης, πραγματικής ένταξης για τους/[τις] μετανάστες/[τριες] που ζουν εδώ»,

- «[κ]υβέρνηση, [α]ντιπολίτευση και λοιποί θεσμοί δεν θα δύνανται πλέον να αντιμετωπίζουν τους[/τις] μετανάστες[/τριες] ως μια άμορφη, άβουλη ανθρώπινη μάζα της οποίας οι απόψεις δεν καταγράφονται και δεν έχουν καμία δυνατότητα παρέμβασης στις αποφάσεις και πολιτικές που καταδυναστεύουν τόσες ζωές»,
- «[τ]ο ΜέΡΑ25 θα νομοθετήσει την παροχή μόνιμης άδειας εργασίας/παραμονής σε όποιον[/α] έχει κλείσει διετία στην χώρα ως εργαζόμενος[/η], σε όποιον[/α] έχει κλείσει δεκαετία χωρίς να εργάζεται, σε όλα τα παιδιά που έχουν γεννηθεί στην χώρα από τις πιο πάνω ομάδες, και την εντός διετίας έναρξη της διαδικασίας παροχής υπηκοότητας για όσους[/ες] έχουν μόνιμη άδεια εργασίας/παραμονής». ⁱⁱⁱ

Όπως ήδη αναφέραμε, οι δύο αφηγήσεις που επιλέξαμε αναφέρονται στο ίδιο ιστορικό πλαίσιο, δηλαδή στη μετακίνηση των Ελλήνων στις ΗΠΑ κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αι. Τόσο ο Μητσοτάκης όσο και ο Βαρουφάκης κάνουν λόγο για την υποδοχή και ταυτοποίηση των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στο νησί Έλις των ΗΠΑ. Το νησί Έλις βρίσκεται έξω από το Μανχάταν και από το 1892 έως το 1954 λειτουργούσε ως κέντρο υποδοχής των μετακινούμενων πληθυσμών, καθώς και ως σημείο για τον νομικό και ιατρικό τους έλεγχο.

Οι ομιλίες από τις οποίες αντλήσαμε τα αποσπάσματα πραγματοποιήθηκαν τον Οκτώβριο του 2019, διάστημα κατά το οποίο η ΝΔ ήταν το κυβερνών κόμμα και βρίσκονταν στην επικαιρότητα θέματα διαχείρισης του μεταναστευτικού/προσφυγικού ζητήματος (Βουλή των Ελλήνων 2019α, 2019β). Ειδικότερα, η αφήγηση του Μητσοτάκη πραγματοποιήθηκε στις 19 Οκτωβρίου στο πλαίσιο της ΚΣΤ΄ συνεδρίασης, με αφορμή επίκαιρη ερώτηση που δέχτηκε από τον Βαρουφάκη με θέμα την «Κατάργηση καταυλισμού Μόριας και εσωτερικών συνόρων» (βλ. Εικόνα 1). Από την άλλη, η αφήγηση του Βαρουφάκη πραγματοποιήθηκε στις 31 Οκτωβρίου στο πλαίσιο της Μ΄ συνεδρίασης, με αφορμή τη συζήτηση σχετικά με τροπολογίες του σχεδίου νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη με τίτλο «Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις» (βλ. Εικόνα 2).

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Μ'

Πέμπτη 31 Οκτωβρίου 2019

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΚΣΤ'

Παρασκευή 4 Οκτωβρίου 2019

Β. ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

2. Συζήτηση επικαίρων ερωτήσεων:

α) Προς τον Πρωθυπουργό, του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Ομάδας ΜέΡΑ25 κ. Γιάνη Βαρουφάκη με θέμα: «Κατάργηση καταυλισμού Μόριας και εσωτερικών συνόρων», σελ. 3015

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ (Πρόεδρος της Κυβέρνησης):

Αναφερθήκατε στο Άγαλμα της Ελευθερίας. Όταν οι οικονομικοί μετανάστες των προηγούμενων γενιών αντίκρουζαν το Άγαλμα της Ελευθερίας μέσα από την ομίχλη που συχνά υπάρχει στην περιοχή, γνώριζαν ότι ταυτόχρονα θα πάνε και στη Νήσο Έλις, όπου θα καταγραφούν, θα ταυτοποιηθούν και θα γνωρίζουν οι αμερικανικές αρχές ποιος μπαίνει στη χώρα και ποιος δεν μπαίνει!

(Χειροκροτήματα από την πτέρυγα της Νέας Δημοκρατίας)

Και μη συγκρίνετε, σας παρακαλώ, κύριε Βαρουφάκη, μία χώρα η οποία χτίστηκε από μετανάστες, μία χώρα με τεράστιες εκτάσεις που χρειαζόταν τους μετανάστες, μια πολυπολιτισμική και πολυεθνική χώρα, με την Ελλάδα ή με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Εικόνα 1: Αφήγηση Κ. Μητσοτάκη,
Συνεδρίαση ΚΣΤ' 04.10.19, σελ. 3019

Γ. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

3. Συζήτηση και ψήφιση επί της αρχής, των άρθρων, των τροπολογιών και του συνόλου του σχεδίου νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη με τίτλο: «Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις», σελ. 4003 – 4120

ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ (Γραμματέας του ΜέΡΑ25):

Όμως, αν το δούμε το πράγμα λίγο πιο γενικά και όχι συγκεκριμένα. Ο διαχωρισμός μεταξύ προσφύγων και μεταναστών, που είναι όντως κομμάτι του Διεθνούς Δικαίου, έχει μια ιστορία που είναι πάρα πολύ διαφορετική από το παρόν. Πάμε πίσω στο 1922, στη Μικρασιατική Καταστροφή. Καραβιές Ελλήνων της Μικράς Ασίας έφυγαν. Πολλοί από αυτούς κατέληξαν στο Ellis Island στη Νέα Υόρκη.

Άλλοι είχαν φύγει από την Πελοπόννησο, από την Αίγυπτο. Μιλάμε για Έλληνες συμπατριώτες μας, οι οποίοι κατέληξαν στο Ellis Island. Εκεί καταγράφηκαν και έγινε ο διαχωρισμός, αν ήταν κάποιος διωκόμενος ή απλά μετανάστης. Δεν πέταξαν στη θάλασσα, δεν έβαλαν στα καράβια αυτούς που ήταν μετανάστες και δεν θεωρούνταν επισήμως πρόσφυγες να τους επιστρέψουν πίσω. Έγινε η διαλογή τους και ακολούθησε η ένταξή τους στην αμερικανική κοινωνία. Σήμερα οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα ήταν τόσο ισχυρές αν δεν είχε συμβεί αυτό.

Οι ξένοι δημιουργήσαν πιο πολλές θέσεις εργασίας από αυτές που πήραν. Ναι, η προσφορά εργασίας αυξήθηκε όταν είχαμε μεταναστευτικά ρεύματα, είτε αυτό ήταν στις Ηνωμένες Πολιτείες είτε στην Αυστραλία ή εδώ στην Ελλάδα το 1991,

είτε οπουδήποτε αλλού. Ταυτόχρονα, όμως, αυξάνεται και η ζήτηση εργασίας λόγω των πληθυσμιακών αντιδράσεων.

Εικόνα 2: Αφήγηση Γ. Βαρουφάκη,
Συνεδρίαση Μ' 31.10.19., σελ. 4026-4027

Με την ανάλυση των παραπάνω αφηγήσεων επιδιώκουμε να εξετάσουμε πώς οι δύο πολιτικοί αρχηγοί κατασκευάζουν αφηγηματικά το ίδιο μεταναστευτικό/προσφυγικό γεγονός, πώς επιχειρηματολογούν κατά τη διεπίδραση με το κοινό τους και πώς με αφορμή το μεταναστευτικό/προσφυγικό τοποθετούνται απέναντι στον εθνικό ομογενοποιητικό λόγο.

4. Εργαλεία ανάλυσης

Λαμβάνοντας υπόψη την κατασκευαστική δυνατότητα της αφήγησης για την οικοδόμηση της ταυτότητας των ομιλητών/τριών και της κοινωνικής τους πραγματικότητας, στην ανάλυσή μας αξιοποιούμε το μοντέλο που προτείνει ο Bamberg (1997, 2004). Ο Bamberg (1997, 2004) διακρίνει τρία επίπεδα τοποθέτησης, θέτοντας τρία βασικά ερωτήματα. Το πρώτο ερώτημα που έθεσε ήταν το εξής: *Πώς*

τοποθετούνται οι χαρακτήρες των γεγονότων; Στο επίπεδο αυτό, μελετάται η διαδοχή των γεγονότων και η οικοδόμηση του αφηγηματικού κόσμου, μέσω των οποίων αναδεικνύονται πτυχές της ταυτότητας του/της αφηγητή/τριας και του προβαλλόμενου κόσμου του/της. Η ικανότητα του ατόμου για εναλλακτική θέαση του παρελθόντος υπό το φως του παρόντος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην οικοδόμηση του αφηγηματικού κόσμου. Ο τρόπος με τον οποίο τα γεγονότα επιλέγονται, διατάσσονται, αξιολογούνται και κωδικοποιούνται γλωσσικά αποτελεί απόφαση και επιλογή του/της αφηγητή/τριας. Γενικότερα, κάθε αφηγηματικός κόσμος έχει τη σφραγίδα του/της αφηγητή/τριας του (Bruner 1990: 109-110). Στο επίπεδο αυτό, στόχος της δικής μας ανάλυσης είναι να συγκρίνουμε τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο οι δύο πολιτικοί αρχηγοί, ο Μητσοτάκης και ο Βαρουφάκης (ανα)κατασκευάζουν αφηγηματικά το ίδιο ιστορικό γεγονός της έλευσης των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στο νησί Έλις.

Το δεύτερο ερώτημα που θέτει ο Bamberg (1997, 2004) είναι το εξής: *Πώς τοποθετεί ο/η αφηγητής/τρια τον εαυτό του/της σε σχέση με το ακροατήριό του/της;* Στο επίπεδο αυτό, μελετάται η αφηγηματική διεπίδραση και δίνεται έμφαση στον τρόπο με τον οποίο ο αφηγητής επιδιώκει να πείσει το υπαρκτό ή φαντασικό του ακροατήριό^{iv} (imagined audience, Litt & Hargittai 2016) και να κατασκευάσει με αυτό μία εσω-ομάδα (in-group, Duszak 2002), μία κοινή, *συλλογική ταυτότητα* (collective identity, Polletta & Jasper 2001, πρβλ. Sifianou & Bayraktaroglu 2012: 295). Ειδικότερα, στόχος μας εδώ είναι να δείξουμε πώς ο Μητσοτάκης, από τη μία, και ο Βαρουφάκης, από την άλλη, κατασκευάζοντας δύο διαφορετικούς αφηγηματικούς κόσμους για το ίδιο ιστορικό γεγονός, διαμορφώνουν διαφορετική επιχειρηματολογία σχετικά με το πώς θα πρέπει οι ελληνικές αρχές σήμερα να λειτουργήσουν σε σχέση με το μεταναστευτικό/προσφυγικό ζήτημα. Δεδομένου ότι τα επιχειρήματα λειτουργούν ως μέσα πειθούς του αφηγητή προς το ακροατήριό του, επιλέγουμε να τα αναλύσουμε στο δεύτερο επίπεδο τοποθέτησης του Bamberg όπου εξετάζουμε την διεπίδραση του αφηγητή με το ακροατήριό του.

Για να ανιχνεύσουμε τον τρόπο που οικοδομούν τα επιχειρήματά τους οι δύο αφηγητές, αντλούμε εργαλεία από την κριτική ανάλυση λόγου και πιο συγκεκριμένα αξιοποιούμε τρεις από τις *επιχειρηματολογικές στρατηγικές* (argumentation strategies) που προτείνουν οι Reisigl & Wodak (2001). Με τις επιχειρηματολογικές στρατηγικές αναλύονται τα επιχειρήματα που επιστρατεύουν οι κειμενικοί/ές παραγωγοί για να υποστηρίξουν την άποψή τους (Reisigl & Wodak 2001: 45, 74-75) μέσω *λογικών*

τόπων (topoi/loci). Οι λογικοί τόποι αποτελούν «συμπερασματικούς κανόνες» που συνδέουν την προκείμενη ή τις προκείμενες με το συμπέρασμα ή αλλιώς τον ισχυρισμό (Reisigl & Wodak 2001: 75-80). Όπως αναφέρει η Μπουκάλα (2020: 295), οι τόποι «μπορούν να συντελέσουν σε μια εις βάθος ανάλυση των πολιτικών [κειμένων], καθώς είναι “ερευνητικές φόρμουλες” που εξετάζουν την κοινή γνώμη και κυρίαρχη γνώση». Στα δεδομένα μας εντοπίσαμε και αναλύουμε τους εξής λογικούς τόπους:

- i. τον *τόπο της ιστορίας* (topos of history): Μια πράξη θα πρέπει να πραγματοποιείται ή να αποφεύγεται, όταν παρουσιάζει ομοιότητες με κάποιο ιστορικό παράδειγμα και πιθανόν να έχει ανάλογα θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα (Reisigl & Wodak 2001: 80).
- ii. τον *τόπο του πλεονεκτήματος ή της χρησιμότητας* (topos of advantage or usefulness): Μια πράξη θα πρέπει να εκτελείται, όταν υπό μια συγκεκριμένη οπτική είναι χρήσιμη (Reisigl & Wodak 2001: 75).
- iii. τον *τόπο του μειονεκτήματος ή της αχρηστίας* (topos of disadvantage or uselessness): Μια πράξη θα πρέπει να απορρίπτεται, όταν προβλέπεται να μην οδηγήσει στα επιθυμητά αποτελέσματα (Reisigl & Wodak 2001: 75-76).

Στόχος μας, λοιπόν, στο επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης είναι να αναδείξουμε ότι οι δύο αφηγητές αξιοποιούν διαφορετικά τον τόπο της ιστορίας και το αντιθετικό ζεύγος των τόπων πλεονεκτήματος/χρησιμότητας και μειονεκτήματος/αχρηστίας, στοχεύοντας ο καθένας να πείσει το δικό του ακροατήριο. Κάθε πολιτικός αρχηγός απευθυνόμενος στο υπαρκτό ή φαντασιακό του ακροατήριο επιχειρεί να κατασκευάσει μία *εσω-ομάδα*, μία κοινή εθνική ταυτότητα με τα άτομα που πρόσκεινται στην ίδια κομματική παράταξη με αυτόν ή με τα άτομα που θέλει να επηρεάσει. Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι κάθε πολιτικός αρχηγός επιχειρεί να κατασκευάσει με το ακροατήριό του μια κοινή οπτική σχετικά με το πώς μπορεί να επιτευχθεί στην Ελλάδα του σήμερα η εθνική ομοιογένεια.

Στο τρίτο επίπεδο, ο Bamberg (1997, 2004) θέτει το ερώτημα *Πώς αυτοτοποθετείται ο/η αφηγητής/τρια;* Στο επίπεδο αυτό, γίνεται μετάβαση στο ευρύτερο πολιτισμικό, ιδεολογικό και κοινωνικό πλαίσιο. Οι αφηγητές/τριες, μέσα από τον τρόπο που οικοδομούν τον εαυτό τους και μέσα από τις αναπαραστάσεις που οικοδομούν για τον κόσμο στις αφηγήσεις τους, τοποθετούνται απέναντι σε ρητές ή άρρητες κοινωνικές παραδοχές. Στόχος μας στο επίπεδο αυτό, είναι να εξετάσουμε πώς

τοποθετούνται οι δύο πολιτικοί αρχηγοί απέναντι στον εθνικό λόγο και με ποιες πρακτικές προωθούν την εθνική ομογενοποίηση.

Στον παρακάτω πίνακα 1 συνοψίζουμε σχεδιαγραμματικά τα επιμέρους αναλυτικά εργαλεία και τους ερευνητικούς στόχους που θέτουμε σε κάθε, προτεινόμενο από τον Bamberg (1997, 2004), επίπεδο αφηγηματικής ανάλυσης.

Πίνακας 1: Σχεδιαγραμματική απεικόνιση εργαλείων ανάλυσης και ερευνητικών στόχων

Επίπεδα Ανάλυσης	Ερευνητικός Στόχος
1^ο: Αφηγηματικός κόσμος	<i>Πώς οικοδομεί ο Μητσοτάκης και πώς ο Βαρουφάκης τη διαδικασία ταυτοποίησης και επιλογής των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στο νησί Έλις για την είσοδό τους στις Η.Π.Α; Πώς κατασκευάζονται οι ΗΠΑ ως εθνικός ελεγκτικός μηχανισμός; Τι είδους ταυτότητες κατασκευάζει ο καθένας μέσα από τον τρόπο που αναπαριστά τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες;</i>
2^ο: Αφηγηματική διεπίδραση <ul style="list-style-type: none"> • Επιχειρηματολογικές στρατηγικές: <ul style="list-style-type: none"> i. Τόπος της ιστορίας ii. Τόπος του πλεονεκτήματος ή της χρησιμότητας iii. Τόπος του μειονεκτήματος ή της αχρηστίας 	<i>Τι είδους επιχειρηματολογικές στρατηγικές αξιοποιούν ο Μητσοτάκης και ο Βαρουφάκης με στόχο να οικοδομήσουν μια συλλογική ταυτότητα με τα άτομα που κομματικά πρόσκεινται στη ΝΔ και στο Μέγα25, αντίστοιχα;</i>
3^ο: Ευρύτερο πολιτισμικό ιδεολογικό και κοινωνικό πλαίσιο	<i>Πώς τοποθετείται ο Μητσοτάκης και πώς ο Βαρουφάκης απέναντι στον εθνικό λόγο;</i>

5. Ανάλυση

5.1. Αφηγηματικός κόσμος: Οικοδομώντας τους/τις Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες των ΗΠΑ

Στο επίπεδο του αφηγηματικού κόσμου εξετάζουμε τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο οι δύο πολιτικοί αρχηγοί προσδιορίζουν τους μετακινούμενους πληθυσμούς, κατασκευάζουν τους/τις Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες των ΗΠΑ, τις συνθήκες που υπήρχαν όταν αυτοί/ές έφτασαν εκεί, καθώς και τις πολιτικές που εφάρμοσαν οι αμερικανικές αρχές για την υποδοχή τους.

Αρχικά, ο Μητσοτάκης προσδιορίζει τους μετακινούμενους πληθυσμούς από την Ελλάδα στις ΗΠΑ ως «(οικονομικούς) μετανάστες/τριες», δηλαδή, ως «εργατικό δυναμικό», ως «ξένα εργατικά χέρια» (βλ. επίσης Μουσούρου 1991: 127) τα οποία ταυτοποιούσαν οι αρμόδιοι ελεγκτικοί μηχανισμοί των ΗΠΑ και στη συνέχεια, επέλεγαν σε ποια από τα άτομα αυτά θα επιτρέψουν την είσοδο στην χώρα υποδοχής και ποια θα αποκλείσουν. Στο πλαίσιο αυτό, ο Μητσοτάκης παρουσιάζει τους/τις «(οικονομικούς) μετανάστες/τριες» των ΗΠΑ ως εθνικούς/ές Άλλους/ες που είχαν επίγνωση (*γνώριζαν ότι*) των ελέγχων που έκαναν οι αμερικανικές αρχές και πειθαρχούσαν σε αυτές. Επιπλέον, δηλώνει ότι οι μετανάστες/τριες ήταν χρήσιμοι/ες για τις ΗΠΑ, οι οποίες χτίστηκαν από αυτούς/ες, καθώς ήταν μια *πολυπολιτισμική και πολυεθνική χώρα με τεράστιες εκτάσεις*. Επομένως, ο Μητσοτάκης προσεγγίζει τους/τις Έλληνες/ίδες που έφτασαν στις ΗΠΑ κατά το παρελθόν ως όφελος για τη συγκεκριμένη χώρα, υπονοώντας ότι γενικότερα οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες μπορούν υπό συγκεκριμένες συνθήκες να είναι χρήσιμοι/ες σε κάποιες αναπτυσσόμενες οικονομικά χώρες οι οποίες θέλουν να καλύψουν τις ελλείψεις τους σε εργατικό δυναμικό και τα δημογραφικά τους κενά (βλ. επίσης Μουσούρου 1991: 127).

Από την άλλη πλευρά, ο Βαρουφάκης, οικοδομώντας, υπό τη δική του οπτική, τον αφηγηματικό κόσμο, προσδιορίζει τους μετακινούμενους ελληνικούς πληθυσμούς ως «μετανάστες/τριες», «διωκόμενους/ες» και «πρόσφυγες/ισσες». Με την αναφορά του σε «διωκόμενους/ες» και «πρόσφυγες/ισσες» γίνεται πιο συμπεριληπτικός, καθώς αναγνωρίζει ότι ορισμένοι/ες εκ των μετακινούμενων πιθανόν δικαιούνται άσυλο. Στη συνέχεια, αναφέρει ότι αρχικά γινόταν απλή καταγραφή όσων έφταναν στο νησί Ellis ώστε να διαπιστωθεί ποιοι/ες είναι διωκόμενοι/ες (πρόσφυγες/ισσες) και ποιοι/ες

μετανάστες/τριες. Σύμφωνα με την αφήγηση του Βαρουφάκη, οι *καραβιές Ελλήνων* ή οι *Έλληνες συμπατριώτες μας* μετά την καταγραφή τους γίνονταν όλοι/ες δεκτοί/ές, διέμεναν και εργάζονταν στις ΗΠΑ και εν τέλει αφομοιώνονταν από την αμερικανική κοινωνία. Ακόμα, ο Βαρουφάκης δηλώνει ότι οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες μπορούν να είναι χρήσιμοι/ες για οποιαδήποτε χώρα, αυξάνοντας τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας και συνεισφέροντας στην οικονομική ανάπτυξη.

Όσον αφορά την κατασκευή των αμερικανικών αρχών, ο Μητσοτάκης δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο τους ως κρατικών ελεγκτικών μηχανισμών που λειτουργούν ως εθνικοί «θεματοφύλακες» του κράτους των ΗΠΑ. Το στοιχείο αυτό εμμέσως αναδεικνύεται και από το γεγονός ότι ξεκινά την αφήγησή του, αναφερόμενος στο κατεξοχήν εθνικό σύμβολο των ΗΠΑ, το Άγαλμα της Ελευθερίας. Ο Βαρουφάκης, αντίθετα, περιορίζει ή/και υπονομεύει τον ελεγκτικό ρόλο των αμερικανικών αρχών, χρησιμοποιώντας ρήματα από τα οποία απουσιάζει ο δράστης (βλ. *καταγράφηκαν, έγινε*).

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται η ταυτότητα που επιθυμούν να κατασκευάσουν για τον εαυτό τους οι δύο πολιτικοί αρχηγοί. Ο Μητσοτάκης κατασκευάζει τον εαυτό του ως θεσμικό πρόσωπο που ενστερνίζεται την πολιτική των ΗΠΑ, μια πολιτική που, σύμφωνα με την αφήγησή του, βασίζεται στην ενεργοποίηση των ελεγκτικών μηχανισμών, οι οποίοι νομιμοποιούνται να διακρίνουν τους/τις εθνικούς/ές Άλλους/ες σε όσους/ες επιτρέπεται η είσοδος στη χώρα και σε όσους/ες δεν επιτρέπεται και να αποκλείσουν τους/τις τελευταίους/ες. Αντίθετα, ο Βαρουφάκης κατασκευάζει τον εαυτό του ως θεσμικό πρόσωπο που ταυτίζεται με τη συμπεριληπτική πολιτική των ΗΠΑ, μια πολιτική που, σύμφωνα με την αφήγησή του, συνεπάγεται την έλευση, αφομοίωση και αξιοποίηση όλων των εθνικών Άλλων.

Συνοψίζοντας την τοποθέτηση των χαρακτήρων στον αφηγηματικό κόσμο, παρατηρούμε ότι ο Μητσοτάκης κατασκευάζει τις ΗΠΑ ως μια χώρα που ενέτασσε και αφομοίωνε επιλεκτικά μόνο όσους/ες *χρειαζόταν* για να *χτιστεί* και να καλύψει τις ανάγκες της, δηλαδή, αξιοποιούσε μόνο τους/τις χρήσιμους/ες γι' αυτή μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες, ενώ απέκλειε τους/τις υπόλοιπους/ες (πρβλ. Μουσουρού 1991: 126-127). Από την άλλη πλευρά, ο Βαρουφάκης οικοδομεί τις ΗΠΑ ως μια χώρα που αξιοποιούσε, ενέτασσε και αφομοίωνε όλους/ες τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες, καθώς όλοι/ες ήταν χρήσιμοι/ες για την ανάπτυξη της οικονομίας της. Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα κοινά σημεία που εμφανίζονται στους δύο υπό μελέτη αφηγηματικούς κόσμους. Και οι δύο πολιτικοί

κατασκευάζουν τις ΗΠΑ ως ένα κυρίαρχο έθνος-κράτος το οποίο ορίζει τι μπορούν και τι δεν μπορούν να κάνουν τα μέλη μιας κοινωνίας. Ακόμα, σύμφωνα με τους δύο ομιλητές οι ΗΠΑ αξιοποιούν συμφεροντολογικά τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες με στόχο την παραγωγική τους εξέλιξη και την οικονομική τους ανάπτυξη.

5.2. Αφηγηματική διεπίδραση: Επιχειρήματα ομιλητών

Στο επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης, μας ενδιαφέρει πώς ο καθένας από τους δύο ομιλητές κατασκευάζει το ακροατήριό του και τον εαυτό του σε σχέση με αυτό. Ειδικότερα, εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο επιτελείται η αφήγηση για να επιτευχθεί η σύνδεση μεταξύ αφηγητή και ακροατηρίου (υπαρκτού ή φαντασιακού). Στο πλαίσιο αυτό, οι δύο αφηγητές αξιοποιούν επιχειρήματα που αντλούν από το ιστορικό γεγονός της μεταναστευτικής/προσφυγικής μετακίνησης των Ελλήνων/ίδων καθώς και επιχειρήματα που αφορούν το κατά πόσο οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες μπορούν να φανούν χρήσιμοι/ες και να συνεισφέρουν στην οικονομία της χώρας υποδοχής. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, με τα επιχειρήματα αυτά ο καθένας δεν επιδιώκει μόνο να προωθήσει διαφορετικές θέσεις σχετικά με την μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική της Ελλάδας, αλλά επιδιώκει και την κατασκευή μιας συλλογικής ταυτότητας με το εκάστοτε ακροατήριό του.

Επιχειρήματα με βάση το ιστορικό γεγονός

Μέσα από τον τρόπο που ο κάθε ομιλητής έχει κατασκευάσει τον αφηγηματικό του κόσμο απορρέει η διαμόρφωση της επιχειρηματολογίας τους για το πώς θα πρέπει να λειτουργήσουν σήμερα οι ελληνικές αρχές για το μεταναστευτικό/προσφυγικό. Αρχικά, οι δύο πολιτικοί αρχηγοί αξιοποιούν το ίδιο ιστορικό γεγονός για την κατασκευή των επιχειρημάτων τους, τα οποία βασίζονται στον τόπο της ιστορίας για να δείξουν την αναλογία με την Ελλάδα του σήμερα.

Στον πίνακα 2 βλέπουμε πώς αξιοποιεί τον συγκεκριμένο λογικό τόπο ο Μητσοτάκης για να επιχειρηματολογήσει υπέρ των ελέγχων ταυτοποίησης, του διαχωρισμού των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών σε όσους/ες εγκρίνεται να εισέλθουν στη χώρα και σε όσους/ες δεν εγκρίνεται να εισέλθουν στη χώρα και εν τέλει του αποκλεισμού των τελευταίων.

Πίνακας 2: Τόπος της ιστορίας στην αφήγηση του Μητσοτάκη

Τόπος της ιστορίας	<i>Μια πράξη θα πρέπει να πραγματοποιείται ή να αποφεύγεται, όταν παρουσιάζει ομοιότητες με κάποιο ιστορικό παράδειγμα και πιθανόν να έχει ανάλογα θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα.</i>
Προκείμενες	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μετανάστες/τριες που πήγαιναν στις ΗΠΑ γνώριζαν ότι θα καταγραφούν και θα ταυτοποιηθούν από τις αμερικανικές αρχές. • Οι αμερικανικές αρχές γνώριζαν ποιος μπαίνει και ποιος δεν μπαίνει στη χώρα.
Συμπεράσματα	<p>Άρα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Στην Ελλάδα οι μετανάστες/τριες πρέπει να γνωρίζουν ότι θα ελέγχονται και θα ταυτοποιούνται από τις ελληνικές αρχές. • Οι ελληνικές αρχές πρέπει να γνωρίζουν ποιος/α μπαίνει και ποιος/α δεν μπαίνει στη χώρα.

Στο παραπάνω επιχείρημα, ο Μητσοτάκης υπογραμμίζει ότι οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες που πήγαιναν στις ΗΠΑ είχαν επίγνωση ότι θα γίνει καταγραφή και ταυτοποίηση των στοιχείων τους από τις αμερικανικές αρχές (*γνώριζαν ότι*) και ταυτόχρονα πειθαρχούσαν στη διαδικασία αυτή. Συνδέοντας τους/τις Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες του παρελθόντος με την ελληνική πραγματικότητα του σήμερα, υποστηρίζει ότι και όσοι/ες εισέρχονται στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια πρέπει να πειθαρχούν στους αντίστοιχους ελέγχους των ελληνικών αρχών. Υποδεικνύει ότι όπως και οι ΗΠΑ κατέγραφαν και ταυτοποιούσαν τους νεοαφιχθέντες πληθυσμούς και απέκλειαν όποιον/α δεν δικαιούνταν να εισέλθει στη χώρα, έτσι πρέπει να κάνει αντίστοιχα και η Ελλάδα, υπονοώντας ότι δικαίωμα εισόδου στη χώρα έχουν συγκεκριμένοι/ες μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες και ότι θα πρέπει βάσει κριτηρίων να γίνεται διαχωρισμός τους σε νόμιμους/ες και παράνομους/ες. Οι παράνομοι/ες προσεγγίζονται ως εν δυνάμει απειλή για την εθνική ασφάλεια, η οποία αποτέλεσε κυρίαρχο στοιχείο της προεκλογικής εκστρατείας του κόμματος της ΝΔ (Μπουκάλα 2020: 306, βλ. επίσης ενότητα 3).

Από την άλλη πλευρά, ο Βαρουφάκης προσπαθεί με την επιχειρηματολογία του να διαμορφώσει μία άλλη εικόνα για τη διαδικασία ταυτοποίησης των

μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στην Ελλάδα σήμερα. Αξιοποιώντας και αυτός τον τόπο της ιστορίας (βλ. πίνακα 3), επιχειρεί να πείσει το ακροατήριό του για την εγκατάσταση του συνόλου των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στη χώρα.

Πίνακας 3: Τόπος της ιστορίας στην αφήγηση του Βαρουφάκη

Τόπος της ιστορίας	<i>Μια πράξη θα πρέπει να πραγματοποιείται ή να αποφεύγεται, όταν παρουσιάζει ομοιότητες με κάποιο ιστορικό παράδειγμα και πιθανόν να έχει ανάλογα θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα.</i>
Προκείμενες	<ul style="list-style-type: none">• Στις ΗΠΑ καταγράφηκαν και μπήκαν όλοι/ες, είτε ήταν διωκόμενοι/ες [ενν. αιτούντες/ούσες άσυλο] είτε ήταν μετανάστες/τριες.• Δεν πέταξαν στη θάλασσα, δεν εκδίωξαν τους/τις μετανάστες/τριες.• Έγινε η ένταξή τους στην αμερικανική κοινωνία.
Συμπεράσματα	Άρα: <ul style="list-style-type: none">• Στην Ελλάδα, πρέπει όλοι/ες οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες να εισέλθουν και να καταγραφούν.• Είναι ανεπίτρεπτη πρακτική η εκδίωξη και ο αποκλεισμός όσων δεν πληρούν τα -θεσμικά προσδιορισμένα- χαρακτηριστικά του/της πρόσφυγα/ισσας.• Είναι πολύ σημαντική η αφομοίωσή τους από την ελληνική κοινωνία.

Σύμφωνα με τον τόπο της ιστορίας, όπως τον αξιοποιεί ο Βαρουφάκης, η Ελλάδα οφείλει να καταγράψει και να αφομοιώσει τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες και να μην υιοθετεί πρακτικές εκδίωξης και αποκλεισμού. Ο Βαρουφάκης, συντονιζόμενος με τις διακηρυκτικές δηλώσεις του κόμματός του σχετικά με τον «απαράδεκτο διαχωρισμό» των ατόμων που φτάνουν στη χώρα και με την «παροχή μόνιμης άδειας εργασίας/παραμονής» (βλ. ενότητα 3), επιχειρηματολογεί υπέρ της αποδοχής και της αφομοίωσης του συνόλου των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών.

Επιχειρήματα με βάση τη χρησιμότητα ή μη των εθνικών Άλλων

Οι δύο πολιτικοί επιχειρηματολογούν και για το πόσο χρήσιμοι/ες είναι οι εθνικοί/ές Άλλοι/ες στην Ελλάδα του σήμερα. Αρχικά, ο Μητσοτάκης επιχειρηματολογεί για τη μη χρησιμότητά τους στην Ελλάδα με την αξιοποίηση του τόπου του μειονεκτήματος ή της αχρηστίας, όπως βλέπουμε στον πίνακα 4, που ακολουθεί.

Πίνακας 4: Τόπος του μειονεκτήματος ή της αχρηστίας στην αφήγηση του Μητσοτάκη

Τόπος του μειονεκτήματος ή της αχρηστίας	<i>Μια πράξη θα πρέπει να απορρίπτεται, όταν προβλέπεται να μην οδηγήσει στα επιθυμητά αποτελέσματα.</i>
Προκείμενες	<ul style="list-style-type: none"> • Οι ΗΠΑ ήταν μια χώρα με τεράστιες εκτάσεις. • Οι ΗΠΑ ήταν μια χώρα που χρειαζόταν μετανάστες/τριες. • Οι ΗΠΑ ήταν μια πολυπολιτισμική και πολυεθνική χώρα που χτίστηκε από μετανάστες/τριες.
Συμπεράσματα	Άρα, επειδή η Ελλάδα είναι μια μικρή σε έκταση και (υποτίθεται) μονοπολιτισμική χώρα, δεν χρειάζεται τους/τις μετανάστες/τριες.

Ο Μητσοτάκης, αξιοποιώντας τον τόπο του μειονεκτήματος ή της αχρηστίας, επιχειρηματολογεί υπέρ του αποκλεισμού των εθνικών Άλλων από τη στιγμή που η Ελλάδα σήμερα δεν έχει οικονομικό όφελος από την έλευσή τους, όπως είχαν οι ΗΠΑ τότε. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα δεν μπορεί να συγκριθεί με τις ΗΠΑ στην γεωγραφική έκταση και στην πολυπολιτισμικότητα που τη χαρακτηρίζει. Η Ελλάδα, δηλαδή, ως χώρα μικρή σε έκταση και εθνικά-πολιτισμικά (υποτίθεται) ομοιογενής δεν «χωρά» τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες και δεν επιθυμεί πολιτισμικές προσμίξεις.

Ο Βαρουφάκης, από την άλλη πλευρά, με την επιχειρηματολογία του προσπαθεί να ενισχύσει τη χρησιμότητα της αφομοίωσης όλων των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών. Για τον σκοπό αυτό, απαντά στην επιχειρηματολογία του Μητσοτάκη, αξιοποιώντας τον τόπο του πλεονεκτήματος ή της χρησιμότητας, όπως βλέπουμε στον πίνακα 5, που ακολουθεί.

Πίνακας 5: Τόπος του πλεονεκτήματος ή της χρησιμότητας στην αφήγηση του Βαρουφάκη

Τόπος του πλεονεκτήματος ή της χρησιμότητας	<i>Μια πράξη θα πρέπει να εκτελείται, όταν υπό μια συγκεκριμένη οπτική είναι χρήσιμη.</i>
Προκείμενες	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες ήταν χρήσιμοι/ες σε όποια χώρα πήγαν στο παρελθόν (ΗΠΑ, Αυστραλία, Ελλάδα). • Η προσφορά εργασίας αυξήθηκε όταν είχαμε μεταναστευτικά/προσφυγικά ρεύματα.
Συμπέρασμα	Οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες θα είναι χρήσιμοι/ες και στην Ελλάδα σήμερα, καθώς θα αυξηθούν οι θέσεις εργασίας.

Με τον τόπο του πλεονεκτήματος ή της χρησιμότητας, ο Βαρουφάκης δηλώνει ότι οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες δεν μειώνουν αλλά αυξάνουν τις θέσεις εργασίας, ενισχύοντας οικονομικά μια χώρα. Αναγνωρίζει, λοιπόν, τη συμμετοχή των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στην «οικονομική ευημερία» κάθε χώρας υποδοχής (βλ. επίσης Παύλου 2004: 61). Άρα, είναι προς όφελος της Ελλάδας να επιτρέψει την έλευση των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών και να επιχειρήσει την αφομοίωσή τους.

Συνοψίζοντας, οι δύο πολιτικοί αρχηγοί, στο επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης, αξιοποιούν αρχικά τον τόπο της ιστορίας, υποστηρίζοντας μια «ιστορική αναλογία» (historical analogy, Chilton 2004: 149), σύμφωνα με την οποία μπορούμε να παραλληλίσουμε γεγονότα του παρελθόντος που πιθανόν έχουν κοινά στοιχεία με γεγονότα του σήμερα με αποτέλεσμα να υποθέσουμε ποια θα ήταν η πιθανή εξέλιξή τους. Εν προκειμένω, υποστηρίζουν την αναλογία ανάμεσα στο μεταναστευτικό φαινόμενο των ΗΠΑ και τις αφίξεις μεταναστών/τριών και προσφύγων/ισσών στην Ελλάδα του σήμερα. Η διαφορετική πρόσληψη και αναπαράσταση του αφηγηματικού κόσμου (βλ. ενότητα 5.1.) συνδέονται με την κατασκευή διαφορετικών επιχειρημάτων από τους ομιλητές κατά την αφηγηματική διεπίδραση καθώς και με την κατασκευή διαφορετικών εθνικών ταυτοτήτων. Ακόμα, αξιοποιώντας τους αντιτιθέμενους τόπους μειονεκτήματος/αχρηστίας και πλεονεκτήματος/χρησιμότητας, οι ομιλητές παρουσιάζουν την οπτική τους για το αν οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες είναι χρήσιμοι/ες σε μία χώρα, αντιμετωπίζοντάς τους εν τέλει ωφελιμιστικά (πρβλ.

Μουσούρου 1991: 127-128, 133). Με την παραπάνω επιχειρηματολογία, ο καθένας από τους δύο ομιλητές κατασκευάζει μια κοινή εθνική ταυτότητα με το υπαρκτό ή/και φαντασικό του ακροατήριο, επιχειρώντας να γίνει αρεστός, να ικανοποιήσει τις προσδοκίες του κοινού του ή/και να πείσει περισσότερους/ες πολίτες να υποστηρίξουν το κόμμα του.

5.3. Ευρύτερο κοινωνικοϊδεολογικό πλαίσιο

Στο τρίτο επίπεδο της τοποθέτησης μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε το ευρύτερο πολιτισμικό, ιδεολογικό και κοινωνικό πλαίσιο από το οποίο αντλούν οι ομιλητές. Ειδικότερα, ο Μητσοτάκης μέσα από την αφήγησή του προτάσσει τη διάκριση των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών σε όσους/ες εγκρίνεται να εισέλθουν στη χώρα και σε όσους/ες δεν εγκρίνεται να εισέλθουν στη χώρα, δηλαδή, σε όσους/ες πρόκειται να αποκλειστούν. Αντίθετα, ο Βαρουφάκης προτάσσει την αφομοίωση του συνόλου των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών. Και στις δύο περιπτώσεις, ωστόσο, πρόκειται για ομογενοποιητικές πρακτικές που αποσκοπούν στην εξάλειψη κάθε (εθνοτικής, πολιτισμικής, γλωσσικής) διαφοράς και στην οικοδόμηση μιας κοινής εθνικής ταυτότητας (Park & Wee 2017). Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι ο Μητσοτάκης, αποκλείοντας τους/τις εθνικούς/ές Άλλους/ες, υιοθετεί μια «πάγια ανακλαστική αντίδραση των εθνών-κρατών» που επιδιώκουν την καθαρότητα και την εθνική ομοιογένεια (Αρχάκης 2020: 69). Από την άλλη, ο Βαρουφάκης υποστηρίζει την αφομοίωσή τους, η οποία συνεπάγεται την εξάλειψη της ετερότητας «στο όνομα της συμμετοχής και της ισότητας» (Αρχάκης 2020: 130). Τόσο ο αποκλεισμός όσο και η αφομοίωση αποτελούν κεντρικές παραδοχές και επιδιώξεις του εθνικού λόγου και αποσκοπούν στη διατήρηση της εθνικής ομοιογένειας. Φαίνεται, λοιπόν, οι δύο πολιτικοί αρχηγοί να αναπαράγουν διαφορετικές πτυχές του εθνικού λόγου.

6. Συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη εστίασαμε την προσοχή μας στον τρόπο με τον οποίο δύο πολιτικοί αρχηγοί αντίπαλων ιδεολογικά παρατάξεων προωθούν τον εθνικό λόγο μέσω των αφηγήσεών τους στο πλαίσιο κοινοβουλευτικών ομιλιών. Ειδικότερα, μελετήσαμε πώς ο αρχηγός της ΝΔ και ο αρχηγός του ΜέΡΑ25 αναπλαισιώνουν αφηγηματικά τη μεταναστευτική/προσφυγική μετακίνηση των Ελλήνων/ίδων στις ΗΠΑ κατά το παρελθόν για να επιχειρηματολογήσουν αναφορικά με το μεταναστευτικό/προσφυγικό

ζήτημα του παρόντος. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύσαμε δύο αφηγήσεις, μία του Μητσοτάκη και μία του Βαρουφάκη, αξιοποιώντας το μοντέλο των τριών επιπέδων τοποθέτησης (αφηγηματικός κόσμος, αφηγηματική διεπίδραση, ευρύτερο κοινωνικοϊδεολογικό πλαίσιο) που προτείνει ο Bamberg (1997), και ορισμένες από τις επιχειρηματολογικές στρατηγικές (τόπος της ιστορίας, τόπος του πλεονεκτήματος ή της χρησιμότητας, τόπος του μειονεκτήματος ή της αχρηστίας) που προτείνουν οι Reisigl & Wodak (2001).

Συνοψίζοντας τα ευρήματά μας, στο πλαίσιο της κατασκευής του αφηγηματικού κόσμου, οι δύο πολιτικοί αρχηγοί φανερώνουν την τοποθέτησή τους απέναντι στους/στις Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες των ΗΠΑ στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ού} αι., όπως επίσης απέναντι στη μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική των ΗΠΑ. Έτσι, ο Μητσοτάκης κατασκευάζει τις ΗΠΑ ως μια χώρα που αφομοίωνε και αξιοποιούσε μόνο όποιον/α ήταν χρήσιμος/η γι' αυτή και απέκλειε τους/τις υπόλοιπους/ες, ενώ ο Βαρουφάκης οικοδομεί τις ΗΠΑ ως μια χώρα που αφομοίωνε όλους/ες τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες, καθώς όλοι/ες θεωρούνταν χρήσιμοι/ες για την οικονομική της ανάπτυξη.

Μέσα από τον τρόπο που ο Μητσοτάκης και ο Βαρουφάκης αναπαριστούν, στον αφηγηματικό κόσμο, τους/τις Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες στις ΗΠΑ και μέσα από τον τρόπο που τοποθετούνται απέναντι στην μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική των ΗΠΑ, επιδιώκουν, στο πλαίσιο της αφηγηματικής διεπίδρασης, να επιχειρηματολογήσουν σχετικά με τη μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική που πρέπει να ασκήσει η Ελλάδα σήμερα. Ειδικότερα, οι αφηγητές αξιοποιώντας συγκεκριμένες επιχειρηματολογικές στρατηγικές, προσπαθούν να οικοδομήσουν με το κοινό τους (πραγματικό και φαντασιακό) μία εσω-ομάδα (Sifianou & Bayraktaroğlu 2012: 298) με κοινές προσδοκίες, επιδιώκοντας να το πείσουν για τις πολιτικές που θεωρούν κατάλληλες σχετικά με τη διαχείριση του μεταναστευτικού/προσφυγικού ζητήματος. Ο Μητσοτάκης, συντονισμένος με τις προγραμματικές δηλώσεις του κόμματός του για «διασφάλιση της ασφάλειας των Ελλήνων πολιτών», για «[δ]ιάκριση μεταξύ προσφύγων/[ισσών] [δηλ. νόμιμων] και παράτυπων μεταναστών/[τριών]» και για «διαδικασίες επιστροφής», υποστηρίζει την πρακτική της διάκρισης σε όσους/ες έχουν και σε όσους/ες δεν έχουν δικαίωμα να εισέλθουν στη χώρα, καθώς και του αποκλεισμού των τελευταίων. Αντίθετα, ο Βαρουφάκης προωθεί τις απόψεις που εκφράζουν τη δική του παράταξη, σχετικά με τον «απαράδεκτο διαχωρισμό» ανάμεσα

σε πρόσφυγες/ισσες και μετανάστες/τριες και την «παροχή μόνιμης άδειας εργασίας/παραμονής», υποστηρίζοντας την πρακτική της αφομοίωσης των Άλλων (βλ. ενότητα 4).

Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να πούμε ότι οι δύο πολιτικοί αρχηγοί διατυπώνουν ανταγωνιστικές αφηγήσεις στη βάση των οποίων κατασκευάζουν διαφορετικές εθνικές ταυτότητες, οι οποίες αντανακλώνται και μέσα από τις επιδιώξεις των παρατάξεών τους. Με την αφήγησή του, ο Μητσοτάκης μάχεται να διατηρήσει η παράταξή του τον έλεγχο των θεσμικών οργάνων του κράτους και το δικαίωμα να μιλά για το έθνος, ένα έθνος που αποκλείει τους/τις άλλους/ες αν δεν είναι χρήσιμοι/ες για την ευημερία του. Ο δε Βαρουφάκης με την αφήγησή του, ασκώντας κριτική στην αφήγηση του πρωθυπουργού, μάχεται ώστε μελλοντικά να κερδίσει η δική του παράταξη τον έλεγχο του κράτους και επιδιώκει να παρουσιάσει τη φωνή του ΜέΡΑ25 ως τη φωνή του εθνικού συνόλου, ενός συνόλου που αφομοιώνει τους/τις Άλλους/ες προς όφελός του (πρβλ. Billig 1995: 71). Παρ' όλα αυτά, και οι δύο ενισχύουν το επιχείρημα ότι μια χώρα αξιοποιεί αυτούς/ές που είναι χρήσιμοι/ες, που μπορούν να ενταχθούν στον παραγωγικό ιστό και εν τέλει να συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η αντιμετώπιση, λοιπόν, των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών είναι σε κάθε περίπτωση ωφελιμιστική (Παύλου 2004: 45).

Περνώντας στο τρίτο και τελευταίο επίπεδο τοποθέτησης, διαπιστώσαμε ότι, παρά τις διαφορές στις τοποθετήσεις των ομιλητών στα δύο προηγούμενα επίπεδα, το ευρύτερο κοινωνικοϊδεολογικό πλαίσιο κάθε αφήγησης είναι κοινό. Και οι δύο αφηγήσεις προκύπτουν από την ανατροπή της αναμενόμενης πολιτισμικής κανονικότητας, η οποία συνίσταται στην παραδοχή ότι ο κατακερματισμός του κόσμου σε διακριτά έθνη συνδεδεμένα με διαφορετικά κράτη και πατρίδες είναι κάτι φυσικό (Bruner 1991: 11-12, Billig 1995: 61, Triandafyllidou 1998: 595). Η ανατροπή της κανονικότητας αυτής, την οποία επιχειρούν να προβάλουν, να ερμηνεύσουν και να διαχειριστούν οι δύο ομιλητές μέσω των αφηγήσεών τους, είναι η μετακίνηση πληθυσμών έξω από τα «επιτρεπτά» σύνορα. Παρά, λοιπόν, τη διαφορετική πολιτική κατεύθυνση των δύο πολιτικών αρχηγών και των κομμάτων τους, φαίνεται ότι και οι δύο εξυπηρετούν τον εθνικό λόγο. Με γνώμονα το «εθνικό συμφέρον» βάσει του οποίου ο Μητσοτάκης και ο Βαρουφάκης ορίζουν αν και πώς θα αξιοποιηθούν οι μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες, επιχειρούν μέσω των αφηγήσεών τους τον επαναπροσδιορισμό της πολιτισμικής κανονικότητας, χωρίς να διαρραγεί το εθνικό ιδεώδες. Επομένως, οι δύο ομιλητές αντλούν από έναν κοινό εθνικό λόγο και

εξυπηρετούν την εθνική ομοιογένεια. Ακόμα δηλαδή και στο πλαίσιο πολιτικών που προσανατολίζονται στη διευκόλυνση των διαδικασιών υποδοχής μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών και παρά τη φαινομενική αποδοχή και τον σεβασμό προς αυτές τις ομάδες, έμμεσες και καλυμμένες διεργασίες τροφοδοτούν τον εθνικό λόγο και τις ομογενοποιητικές του επιδιώξεις και τροφοδοτούνται από αυτόν. Μια τέτοια διεργασία είναι αυτή της αφομοίωσης με αντάλλαγμα την προστασία και την παροχή προνομίων από την πλειονοτική ομάδα προς τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες. Ο εθνικός ομογενοποιητικός λόγος, λοιπόν, είναι κυρίαρχος και βαθιά ριζωμένος στα δυτικά έθνη-κράτη. Για τον λόγο αυτό, συχνά αναπαράγεται ακόμα και όταν φαινομενικά αμφισβητείται (Αρχάκης κ.ά. 2023).

Συμπερασματικά, οι δύο πολιτικοί αρχηγοί, αναπλαισιώνοντας αφηγηματικά το ιστορικό γεγονός της μετακίνησης των Ελλήνων/ίδων μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών στις ΗΠΑ, προσπαθούν να επιχειρηματολογήσουν για το ποια πρέπει να είναι η μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική της Ελλάδας σήμερα. Έτσι και οι δύο χρησιμοποιούν το παράδειγμα της τότε πολιτικής των ΗΠΑ ως πρότυπο αντιμετώπισης των μεταναστών/τριών-προσφύγων/ισσών σήμερα. Με άλλα λόγια, με τις αφηγήσεις τους επιβεβαιώνουν ότι στο πλαίσιο του εθνικού λόγου, τα κράτη υπόκεινται σε μια κυβερνώσα αρχή που τα διακρίνει και τα συνδέει με συγκεκριμένα έθνη. Η αρχή αυτή εξουσιάζει εξίσου Εμάς (Αμερικανούς/ίδες και Έλληνες/ίδες) όσο και τους/τις μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες που επιδιώκουν να εισέλθουν στις χώρες μας και μας επιβάλλει να ενεργούμε σεβόμενοι/ες καθολικούς κανόνες που ορίζουν τι μπορεί να κάνει και τι όχι μια κοινωνία (βλ. Billig 1995: 82-83). Ωστόσο, οι δύο πολιτικοί αρχηγοί δίνουν διαφορετικό περιεχόμενο στη μεταναστευτική/προσφυγική πολιτική των ΗΠΑ και, ως εκ τούτου, προσδιορίζουν με διαφορετικό τρόπο ποιοι είναι οι καθολικοί κανόνες που 'πρέπει' ως κοινωνία να σεβαστούμε και να ακολουθήσουμε. Ο μεν Μητσοτάκης προωθεί ως κανόνα τον αποκλεισμό των Άλλων από τα εθνικά σύνορα, ο δε Βαρουφάκης την αφομοίωσή τους. Τόσο ο αποκλεισμός όσο και η αφομοίωση των Άλλων αποτελούν ομογενοποιητικές πρακτικές. Συνεπώς, οι δύο πολιτικοί αρχηγοί μέσω των αφηγήσεών τους ενισχύουν διαφορετικές πτυχές του εθνικού λόγου.

Θεωρούμε ότι τέτοιου είδους κοινωνικές και κριτικές προσεγγίσεις των κοινοβουλευτικών ομιλιών, μπορούν να ενισχύσουν τα κριτικά αντανάκλαστα των ατόμων, ώστε να αποκτήσουν επίγνωση των σκοπιμοτήτων που φέρουν οι

τοποθετήσεις των πολιτικών προσώπων και να συνειδητοποιήσουν τον τρόπο με τον οποίο αναπαράγεται ο εθνικός ομογενοποιητικός λόγος στο κοινοβουλευτικό πλαίσιο.

Βιβλιογραφία

- Anderson B., *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London/New York, 2006.
- Αρχάκης Α., «Από το αφηρημένο γλωσσικό σύστημα στο κοινωνικά προσδιορισμένο νόημα: Η αφήγηση ως μέσο κατασκευής νοήματος», στο Θεοδωροπούλου Μ. (επιμ.) *Θέρμη και Φως. Αφιερωματικός Τόμος στη Μνήμη του Α.-Φ. Χριστίδη*, 131-142, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, 2008.
- Archakis A., «National and post-national discourses and the construction of linguistic identities by students of Albanian origin in Greece», *Multilingua*, vol. 35(1), 57–83, 2016.
- Αρχάκης Α., *Από τον Εθνικό στον Μετα-εθνικό Λόγο: Μεταναστευτικές Ταυτότητες και Κριτική Εκπαίδευση*, Πατάκης, Αθήνα, 2020.
- Αρχάκης Α., Καραχάλιου Ρ. & Τσάκωνα Β., «Θεωρητική πλαισίωση της κριτικής ανάλυσης του ρευστού ρατσισμού», στο Αρχάκης Α., Καραχάλιου Ρ. & Τσάκωνα Β. (επιμ.) *Ιχνηλατώντας τη Διείσδυση του Ρατσισμού στον Αντιρατσιστικό Λόγο: Μελέτες για τον Ρευστό Ρατσισμό*, 15-48, Πεδίο, Αθήνα, 2023.
- Αρχάκης Α., Καραχάλιου Ρ., Τσάμη Β. & Λαζανάς Α., «Ανιχνεύοντας τον ρατσισμό σε ένα σώμα αντιρατσιστικών κειμένων για μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς», στο Αρχάκης Α., Καραχάλιου Ρ. & Τσάκωνα Β. (επιμ.) *Ιχνηλατώντας τη Διείσδυση του Ρατσισμού στον Αντιρατσιστικό Λόγο: Μελέτες για τον Ρευστό Ρατσισμό*, 51-125, Πεδίο, Αθήνα, 2023.
- Αρχάκης Α. & Τσάκωνα Β., «Αναλύοντας την κοινοβουλευτική ειδησεογραφία στις ελληνικές εφημερίδες», στο Πολίτης Π. (επιμ.) *Ο Λόγος της Μαζικής Επικοινωνίας: Το Ελληνικό Παράδειγμα*, 25-49, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 2008.
- Αρχάκης Α. & Τσάκωνα Β., *Ταυτότητες, Αφηγήσεις και Γλωσσική Εκπαίδευση*, Πατάκης, Αθήνα, 2011.
- Bamberg M., «Positioning between Structure and Performance», *Journal of Narrative and Life History*, vol. 7, 335-342, 1997.
- Bamberg M., «Form and functions of 'slut-bushing' in male identity construction in 15-year-olds», *Human Development*, vol. 47, 331-353, 2004.
- Billig M., *Banal Nationalism*, Sage Publications, London, 1995.
- Blackledge A., *Discourse and Power in a Multilingual World*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2005.

- Βουλή των Ελλήνων, «Πίνακας Περιεχομένων Συνεδρίαση ΚΣΤ'», Παρασκευή 4 Οκτωβρίου 2019, 2019α.
- Βουλή των Ελλήνων, «Πίνακας Περιεχομένων Συνεδρίαση Μ'», Πέμπτη 31 Οκτωβρίου 2019, 2019β.
- Bruner J., *Acts of Meaning*, Harvard University Press, Cambridge, 1990.
- Bruner J., «The narrative construction of reality», *Critical Inquiry*, vol.18(1), 1-21,1991.
- Bruner J., «Self-making and world-making», στο Brockmeier J. & Carbaugh D. (eds.) *Narrative and Identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*, 25-37, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2001.
- Γεωργακοπούλου Α., «Αφηγηματικά κείμενα: Τύποι, “ατυπίες” και πρακτικές», στο Γούτσος Δ., Κουτσουλέλου Στ., Μπακάκου-Ορφανού Αι. & Παναρέτου Ε. (επιμ.) *Ο Κόσμος των Κειμένων: Μελέτες Αφιερωμένες στον Γιώργο Μπαμπινιώτη*, 33-48, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2006.
- Chilton P., *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*, Routledge, London/New York, 2004.
- Chilton P. & Schäffner C., «Introduction: Themes and principles in the analysis of political discourse», στο Chilton P. & Schäffner C. (eds.) *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*, 1-41, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2002.
- De Fina A., *Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2003.
- De Fina A. & Georgakopoulou A., (επιμ.) *The Handbook of Narrative Analysis*, Wiley Blackwell, Chichester, 2015.
- Duszak A., (ed.) *Us and Others: Social Identities Across Languages, Discourses and Cultures*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2002.
- Fairclough N., *Discourse and Social Change*, Polity Press, Cambridge, 1992.
- Fairclough N., *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, Routledge, London/New York, 2003.
- Fisher W.R., *Human Communication as Narration: Toward a Philosophy of Reason, Value, and Action*, University of South Carolina, Columbia, 1987.
- Gellner E., *Nations and Nationalism: New Perspectives on the Past*, Blackwell, Oxford, 1983.
- Hobsbawm E. J., *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality* (2η έκδοση), Cambridge University Press, Cambridge, 1992.
- Küçükalı C., *Discursive Strategies and Political Hegemony: The Turkish Case*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2015.
- Labov W., *Language in the Inner City*, University of Philadelphia Press, Philadelphia, 1972.

- Litt E. & Hargittai E., «The imagined audience on social network sites», *Social Media & Society*, vol. 2(1), 1-12, 2016.
- Μουσούρου Μ. Λ., *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Gutenberg, Αθήνα, 1991.
- Μπουκάλα Σ., «Κριτική ανάλυση λόγου και επιχειρηματολογία: Η πολιτική του φόβου και της ασφάλειας στον λόγο της Νέας Δημοκρατίας», στο Μπουκάλα Σ. & Στάμου Α. (επιμ.) *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Απο)δομώντας την Ελληνική Πραγματικότητα*, 289-321, Νήσος, Αθήνα, 2020.
- Negrine R. & Lilleker D. G., «The professionalization of political communication: Continuities and change in media practices», *European Journal of Communication*, vol. 17(3), 305-323, 2002.
- Park J. S.-Y. & Wee L., «Nation-state, transnationalism, and language», στο Canagarajah S. (eds.) *The Routledge Handbook of Migration and Language*, 47-62, Routledge, London/New York, 2017.
- Παύλου Μ., «Οι μετανάστες “σαν κι εμάς”: όψεις της απόκρισης στο μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα και την Ευρώπη», στο Παύλου Μ. & Χριστόπουλος Δ. (επιμ.) *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική Συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του Πολίτη*, 39-87, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2004.
- Polletta F. & Jasper J. M., «Collective identity and social movements», *Annual Review of Sociology*, vol. 27, 283-305, 2001.
- Reisigl M. & Wodak R., (επιμ) *Discourse and Discrimination: Rhetoric of Racism and Antisemitism*, Routledge, London, 2001.
- Roudometof V., *Collective Memory, National Identity, and the Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria, and the Macedonian Question*, Praeger, London, 2002.
- Schiffrin D., «Narrative as self-portrait: Sociolinguistic constructions of identity», *Language in Society*, vol. 25(2), 167-203, 1996.
- Shenhav S. R., «Showing and telling in parliamentary discourse: the case of repeated interjections to Rabin's speeches in the Israeli parliament», *Discourse & Society*, vol. 19(2), 223–255, 2008.
- Sifianou M. & Bayraktaroğlu A., «'Face', stereotyping, and claims of power: The Greeks and Turks in interaction», στο Bratt Paulston C., Kiesling S. F. & Rangel E. S. (eds.) *The Handbook of Intercultural Discourse and Communication*, 292-312, Wiley/Blackwell, Oxford, 2012.
- Σκούρτου Ε., Βρατσάλης Κ. & Γκόβαρης Χ., *Μετανάστευση στην Ελλάδα και Εκπαίδευση: Αποτίμηση της Υπάρχουσας Κατάστασης-Προκλήσεις και Προοπτικές*, ΙΜΕΠΟ, Αθήνα, 2004.
- Smith A. D., *National Identity*, Penguin Books, London, 1991.

- Στεργίου Λ. & Σιμόπουλος Γ., *Μετά το Κοντέινερ: Διαπολιτισμική Ματιά στην Εκπαίδευση Προσφύγων*, Gutenberg, Αθήνα, 2019.
- Triandafyllidou A., «National identity and the 'other'», *Ethnic and Racial Studies*, vol. 21(4), 593-612, 1998.
- Triandafyllidou A., *Immigrants and National Identity in Europe*, Routledge, London, 2001.
- Τσάκωνα Β., «Ανάλυση πολιτικού λόγου», στο Γεωργαλίδου Μ., Σηφianού Μ. & Τσάκωνα Β. (επιμ.) *Ανάλυση Λόγου: Θεωρία και Εφαρμογές*, 521-551, Νήσος, Αθήνα, 2014.
- Υπηρεσία Ασύλου, *Στατιστικά Στοιχεία Υπηρεσίας Ασύλου (από 7.6.2013 έως 31.12.2018)*, 2019. Ανακτήθηκε από: http://asylo.gov.gr/?page_id=143 [5 Οκτωβρίου 2019].
- van Dijk T. A., «Discourse and the denial of racism», *Discourse and Society*, vol. 3(1), 87-118, 1992.
- van Dijk T. A., «Κριτικές Σπουδές Λόγου: Μια κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση», στο Μπουκάλα Σ. & Στάμου Α. (επιμ.) *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Από)δομώντας την Ελληνική Πραγματικότητα*, 101-143, Νήσος, Αθήνα, 2020.
- Χριστόπουλος Δ., «Οι μετανάστες στην ελληνική πολιτική κοινότητα», στο Παύλου Μ. & Χριστόπουλος Δ. (επιμ.) *Η Ελλάδα της μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, 338-366, Κριτική & ΚΕΜΟ, Αθήνα, 2004.
- Χριστόπουλος Δ., *Αν το Προσφυγικό ήταν Πρόβλημα, θα είχε Λύση* (2η έκδοση), Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2021.

Σημειώσεις

ⁱ Ο όρος *μετανάστης/τρια* δηλώνει τα άτομα που μετακινούνται εκούσια αναζητώντας επαγγελματικές ευκαιρίες και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, ενώ με τον όρο *πρόσφυγας/ισσα* προσδιορίζονται τα άτομα που μετακινούνται υπό την πίεση γεωπολιτικών μεταβολών και παραβιάσεων των δικαιωμάτων τους και τα οποία βρίσκονται υπό καθεστώς ασύλου ή αιτούνται άσυλο (για έναν πιο λεπτομερή προσδιορισμό των δύο όρων βλ. ενδεικτικά Στεργίου & Σιμόπουλος 2019: 33-34). Αντιλαμβανόμενες τη γενικευτική χρήση των όρων αυτών, τα πολλές φορές δυσδιάκριτα μεταξύ τους όρια, καθώς και τις πολιτικές σκοπιμότητες που πιθανόν υποκρύπτει η χρήση του ενός ή του άλλου όρου, στο άρθρο αυτό επιλέγουμε και χρησιμοποιούμε μαζί τους όρους *μετανάστες/τριες-πρόσφυγες/ισσες* και αναφερόμαστε ταυτόχρονα και στις δύο ομάδες.

ⁱⁱ Οι προγραμματικές δηλώσεις της ΝΔ για το προσφυγικό/μεταναστευτικό θέμα είναι διαθέσιμες στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://nd.gr/nea/omilia-toy-proedroy-tis-nd-k-k-mitsotaki-gia-prosfigiko-metanasteftiko-sti-hio>.

ⁱⁱⁱ Οι προγραμματικές δηλώσεις του ΜέΡΑ25 για το προσφυγικό/μεταναστευτικό θέμα είναι διαθέσιμες στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://mera25.gr/prosfigiko-metanasteftiko/>.

^{iv} Εν προκειμένω, ως υπαρκτό ακροατήριο προσδιορίζουμε τα άτομα που σε πραγματικό χρόνο βρίσκονται στη Βουλή κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των συνεδριάσεων της Ολομέλειας. Ως φαντασιακό ακροατήριο προσδιορίζουμε τα άτομα που σε μεταγενέστερο χρόνο παρακολουθούν βιντεοσκοπημένες τις ομιλίες από τις Συνεδριάσεις ή/και τις διαβάζουν στα πρακτικά.